

Halk női hang a 18. századból: Josefa Amar y Borbón

A felvilágosodás századában Európa-szerte számos pedagógiai mű született. A nagy gazdasági-társadalmi változások háttérében mozgatórugóként állt a megújult pedagógiai gondolkodás és nevelési gyakorlat. Minden korábbi időszaknál nagyobb figyelem fordult a lánynevelés felé, noha a zaragozai író, Josefa Amar y Borbón 1790-ben írott művében amiatt sajnálkozott, hogy ezzel a kérdéssel alig foglalkozik valaki a tudósok közül...

A lánynevelés története mindig perifériális területe volt a neveléstörténet-írásnak, amely helyzet alig változott napjainkig. A neveléstörténeti kézikönyvekben csak pár oldal vagy sor szól a világ „egyik felének” évezredek át folytatott neveléséről, tanításáról. Ennek több oka van, elsősorban az, hogy a neveléstörténet-írás főként a nevelésfilozófiai művek elemzésére, az intézmények történetének bemutatására és az oktatáspolitikai változásaira figyel(t). Kevés mű szól a nevelés egyéb színtereiről és szereplőiről. A nőneveléssel kapcsolatos források egyenetlenek és sokszor nehezen hozzáférhetőek, ami szintén nehezíti a kutatást. Nagy adóssága tehát a neveléstörténet-írásnak e források összegyűjtése, fordítása és elemzése, elsősorban az egyetemes lánynevelést illetően. Az alapművek között fontos és érdekes munka *Josefa Amar y Borbón* 1790-ben írt spanyol nyelvű műve, az *Értekezés a nők testi és erkölcsi neveléséről*. (1)

Bár a mű spanyol földön, spanyol nyelven született, bárhol napvilágot láthatott volna a korabeli Európában. A zaragozai hölgy terjedelmes munkája összefoglalása a neveléstörténet valamennyi jelentősebb pedagógiai művének *Platóntól Rousseau-ig*, és párhuzamot mutat számos művel, amelyek a 17–18. századi Európában lánynevelésről íródtak (pl. *Fenelon* gondolatai). (2) Josefa Amar y Borbón kortársaihoz hasonlóan hitt a nevelés erejében, s úgy gondolta, hogy az intelligenciának, az értelemnek nincs neme. Nem volt azonban forradalmár, sem harcos feminista. Nem követelt választójogot a nőknek, nevelésüket

azért tartotta fontosnak, hogy jó anyák legyenek és férjüknek méltó társai.

Fő művének megírásakor olvasmányain kívül saját élettapasztalata is vezette Josefa Amar y Borbónt. Az 1749-ben született író művelt szülők gyermeke volt, nagyját és apját is hírneves orvosként és egyetemi tanárként ismerték. (3) Kora más lányaihoz képest Josefa kiváltságos körülmények között nevelkedett Madridban, VI. *Ferdinánd* király udvarában (a lány nagyját a király egyik háziorsosa volt). Josefa rengeteg könyv vette körül, és már gyermekként nagyon sokat olvasott, és részese lehetett a spanyol főváros pezsgő szellemi életének. Önművelésének házassága sem vetett véget, hiszen férje, aki maga is tanult ügyvéd és író volt, kora általános szokásaival ellentétben, támogatta felségét a tanulásban. (4) Férjével együtt Josefa Zaragozába költözött, amely városka a madridi életvitelhez képest nagyobb nyugalmat kínált. Josefának itt, a fejlődő aragóniai fővárosban is lehetősége nyílt műveltsége csiszolására, különösen a város akkori megnyitott közkönyvtárában, ahol az első női olvasók között tartották őt számon. Angol, francia és olasz nyelvtudása mellé e könyvtár két tudós könyvtárosától elsajátította a görög és a latin nyelvet. Saját feljegyzései szerint annyit tartózkodott a könyvtárban, hogy egyik spanyol életrajzírója „könyvtári egér”-nek titulálta. (5)

Josefa Amar y Borbón azonban nemcsak olvasgatott, hanem számos művet anyanyelvére fordított, feljegyzéseket készített és önálló műveket írt. Karitatív és gazdasági társulatok tagjaként is tevékenykedett. Pedagógiai gondolkodásának ten-

gelyében három elv fonódott össze, melyek szerint ő maga is élt:

1. rendkívül fontosnak vélte, hogy a magát műveltnek tartó ember lehetőségeihez képest ismerje meg valamennyi tudományt;
2. elengedhetetlennek gondolta több élő és klasszikus nyelv ismeretét, mint a régi és új források megismerésének valódi eszközét;
3. síkraszállt a nőnevelés mellett, mert ebben látta a társadalmak fejlődésének egyik alapját.

Ezen elveinek valamennyi szála át-szővi életet főművét, az *Értekezés a nők testi és erkölcsi neveléséről* című írását. A mű, amely kicsit mintha *Locke Gondolatok a nevelésről* című munkájának utóérzése lenne, (6) több szempontból is a neveléstörténet értékes forrása. Egyrészt két fő része miatt. A lányok testi neveléséről szóló, nyolc fejezetre osztott rész minde- nek előtt a kisgyermekek nevelésével és ápolásával kapcsolatos, részben orvosi leírásokat és tanácsokat tartalmazza. A várandós anya életvezetésétől a

szoptatáson, továbbá a járás- és beszéd- tanításon át a gyermekek etetésének és a gyermekbetegségeknek a korabeli bemutatását találhatjuk ezekben a fejezetekben. A lányneveléssel mint olyannal csak egyetlen fejezet foglalkozik ebben a részben, melyben a szerző a lányok öltöztetésének helyes elveit foglalta össze, s mély- ségesen elítélte a fűző használatát (mely még további egy évszázadon át oly divatos volt Európában) és a túl cicomás ruhák

viseletét, amelyek hiúvá teszik a leányt és akadályozzák a szabad mozgásban.

A könyv terjedelmesebb – és szerzője által fontosabbnak tartott – része a lányok erkölcsi neveléséről szól; a cím azonban kissé félrevezető, hiszen a tizenhét fejezet közül több is a lányok értelmi neveléséről íródott. Josefa ebben a részben a hagyományos nő-

képet vázolja fel; (7) szerinte a szüleinek engedelmeskedő, otthon nevelkedő, a háztartáshoz és a gyermekneveléshez egyaránt értő keresztény leány a nevelés „célja”. Amar y Borbón műve a legradikálisabbnak azokban a fejezetekben (VI–VIII.) tűnik, melyekben a lányok szellemének kiműveléséről ír. A számtan, valamint az írás és az olvasás tanítása mellett fontosnak tartotta a nyelvek, a földrajz és a történelem oktatását. Nem nézte jó szemmel kora szokásait, melyek szerint az előkelő lánykákat festegetni, zongorázni és táncolni tanították. Szerzőnk úgy gondolta, hogy ezekkel a dolgokkal csak annak érdemes foglalkoznia, aki tehetséges e művészeti ágak va-

lamelyikében. Intette a lányokat a hiúságtól, a szenvedélyektől, amelyek közül a legfélelmetesebbnek és legveszélyesebbnek a szerelmet ítélte... Kora számos pedagógiai gondolkodójával egyetértésben a lányok otthoni nevelését vélte célravezetőnek, kiemelve az anya példamutató szerepét.

Josefa Amar y Borbón műve egyrészt tehát mint a nőnevelés történetének egyik érdekes forrása áll előttünk. De más miatt is érdemes leporolnunk a könyvet. Ebben a

*Josefa Amar y Barbón
azonban nemcsak olvasgatott,
hanem számos művet anya-
nyelvére fordított, fel-
jegyzéseket készített és önálló
műveket írt. Karitatív és
gazdasági társulatok
tagjaként is tevékenykedett.
Pedagógiai gondolkodásának
tengelyében három elv
fonódott össze, melyek
szerint ő maga is élt:*

- 1. rendkívül fontosnak vélte,
hogy a magát műveltnek tartó
ember lehetőségeihez képest
ismerje meg valamennyi
tudományt;*
- 2. elengedhetetlennek
gondolta több élő és klasszikus
nyelv ismeretét, mint a régi és
új források megismerésének
valódi eszközét;*
- 3. síkraszállt a nőnevelés
mellett, mert ebben látta
a társadalmak fejlődésének
egyik alapját.*

műben ugyanis egy másik munka is benne rejlik, amit kis jóindulattal akár „neveléstörténeti monográfiának” is titulálhatnánk. Az *Értekezés a nők testi és erkölcsi neveléséről* tetemes részét ugyanis a lábjegyzetek teszik ki, ahol a szerző számos író művét idézi – gyakran görög, latin, francia nyelven –, akik az ókortól a 18. század végéig a nevelésről értekeztek. Josefa tehát egyben az egyik első európai neveléstörténeti kézikönyvet írta meg! Az olvasónak ezt a feltevését még inkább megerősíti a tény, hogy a könyv utolsó fejezetében a zaragozai író nő közzétette az általa ismert, neveléssel foglalkozó művek bibliográfiai adatait (több mint hatvanét), amelyeket elolvasni (főként eredeti nyelven) ma is óriási teljesítmény volna...

Ambrusné Kéri Katalin

Jegyzet

- (1) AMAR Y BARBON, J.: *Discurso sobre la educación física y moral de las mujeres*. Cátedra, Madrid 1994, 270. old.
- (2) A magyar olvasó meglepődve tapasztalhatja, hogy hasonló gondolatokat fejezett ki – Amar y Borbóntól függetlenül, de szintén európai művekből merítve – K. Beniczky Irma a 19. század második felében Magyarországon.
- (3) Victoria López-Cordón bevezetője. = *Discurso...*, i. m., 10. old.
- (4) LÓPEZ TORRIJO, M.: *El pensamiento pedagógico ilustrado sobre la mujer en Josefa Amar y Borbón*. Educación e Ilustración en España, Barcelona 1984, 114. old.
- (5) LÓPEZ-CORDÓN, V.: i. m., 31. old.
- (6) FERNANDEZ CLEMENTE, E.: *La ilustración aragonesa y la educación*. Doktori értekezés, Zaragoza 1969, 16. old.
- (7) ORTEGA LÓPEZ, M.: *La educación de la mujer en la Ilustración española*. Revista de Educación N° Ext. Madrid 1988, 318. old.

Olvasásmegértési diagnosztikus mérés a 6. osztályban

A tanulók ismereteiről a tanítás napi gyakorlatában is megbízható tapasztalatokat szerezhetünk, a számonkérés legkedveltebb fajtái a feleltetés és dolgozatírás is jó diagnózist adhat a tudásról. Tanítványaink képességeinek fejlettségét megítélni azonban sokkal nehezebb, bár nem kevésbé fontos feladat. Az igényes, szakirodalmat ismerő „átlagos” pedagógus lehetőségeit mutatja be az írás a kultúráközvetítésben kitüntetett szerepet játszó szövegértési képesség mérésének területén.

A nyelvi, irodalmi, kommunikációs program az anyanyelv tantárgy keretében felvállalja a némaolvasás, szövegértés képességének fejlesztését. A tananyagrendszerben ez az olvasás, szövegfeldolgozás tevékenységben jelenik meg, és szisztematikusan az 1–8. osztályig jelen van. A feldolgozandó szövegek gondos, tudatos válogatás révén kaptak helyet a program taneszközeiben, így a szépirodalmi szövegek mellett ismeretterjesztő, publicisztikai, történelmi és szakszövegekkel is dolgoznak a gyerekek. E szövegek kezelésének megtanításával az a cél, hogy a tantárgyi tanulást előkészítsük, elősegítsük, és az önművelési technikák elsajátításával az írásos információ befoga-

dására való nyitottságot kialakítsuk. Ennek a képességfejlesztő tevékenységnek eredményeit méri a 6. osztály végén az olvasásmegértési teszt. Az eredményekből prognosztizálható a következő folyamatosság sikere, befolyásolható, alakítható, tervezhető a 7–8. osztály képességfejlesztő tevékenysége mind a magyartanár, mind az osztályban tanító szaktanárok számára.

A néma értő olvasás képességét a tananyag eszközként és célként jelöli meg, a szaktanárok többsége azonban eszközként értelmezi, de célként nem vállalja a fejlesztését, mondván, ez az alsó tagozat és a magyartanár dolga. Pedig a szaktárgyak céljellegű tudáselemei csak az eszközjellegűek által sajátíthatók el, tehát fejleszté-